

FENT SAFAREIG

A L'ESCOLA POPULAR D'ECONOMIA FEMINISTA

Guia pràctica per a desenvolupar un procés
col·lectiu des de l'economia feminista

Fent safareig a l'Escola Popular d'Economia Feminista

**Guia pràctica per a desenvolupar un procés
col·lectiu des de l'economia feminista**

COOPERACCIO

www.cooperaccio.org

info@cooperaccio.org

T. 93 667 40 95

C/ Avinyó 44, 2º

08002 Barcelona

A les nostres mestres

Edició: **CooperAcció**, desembre de 2019

Llicència Creative Commons
Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual

Coordinació: **Ana G. Aupi** i **Marina Sánchez Cid** **COOPERACCIO**

Text original i correcció: **Marina Sánchez Cid** i **Ana G. Aupi**

Maquetació: **Nat Solar**

Il·lustració: **Mariona Tolosa**

Amb el suport de: **Ajuntament
de Barcelona**

1. Com apropar-se al safareig?	7
2. Construint el nostre safareig	13
3. Economia feminista	21
4. Quan ens trobem	25
A) Què passa quan el safareig s'omple de gent?	26
- La construcció de l'espai	26
- L'arribada a l'Escola.....	29
- Les sessions.....	31
• Benvinguda	
• L'escalfament	
• Activitats de reflexió	
• Treballar en grups xicotets i en plenària	
El cos	
La dansa i el moviment lliure	
Exercicis de teatre	
L'escriptura	
El contacte	
• El tancament	
• Tancament de l'Escola	
B) Amb quina ho acompanyem? “Hi ha tantes formes de rentar com a persones i moments”	35
5. Multiplicant l'experiència	59
6. Agraïments	61
7. Per a seguir investigant	63

1. Com apropar-se al safareig?

Al llarg d'aquestes pàgines hem intentat compartir part de l'aprenentatge fet els últims anys a l'Escola Popular d'Economia Feminista. Un tastet que intenta, senzillament, aportar reflexions en aquest camí inacabat de l'aprendre i el compartir, del donar i el rebre. Un camí de tota la vida on no ens inventem res, més aviat hem decidit experimentar allò que moltes¹ altres abans i al mateix temps que nosaltres s'han proposat. Una sort estar envoltades de mestres que ens han ajudat a transformar des dels nostres cossos, les propostes pedagògiques. Mestres que des de Mesoamèrica ens han compartit sabers sobre educació popular, feminismes descoloniais i creativitat. Mestres que des de Catalunya ens van heretar l'educació lliure, els espais i reivindicacions comunitàries i les cures des de la

¹ Al llarg del text utilitzarem el femení genèric, no amb ànim de parlar exclusivament de dones, si no com a manera d'escapar d'un masculí que es pretén universal. Incloem en el femení genèric a totes les persones, també les identitats diverses: lesbianes, trans, persones no binàries, *queer* o *gender fluid*.

infància. En aquest camí ha estat molt important la *Red Mesoamericana de Mujeres en Resistencia por una Vida Digna* que entre 2010 i 2015 van dur a terme escoles d'economia feminista al llarg del seu territori, sent de molta inspiració pels seus materials pedagògics i l'acompanyament en els inicis d'aquest projecte.

Voler implementar les escoles al context català ens va portar a discutir què suposaria, com seria i si tindria sentit aquest viatge. Des de quin lloc de reconeixement? Per què? Al llarg de les següents pàgines anirem compartint moltes de les respostes inacabades que donen sentit a la nostra feina des de l'economia feminista. Hem volgut deixar per escrit alguns aprenentatges, desitjant que servisca de record de què s'ha fet els darrers anys, però també que òbriga preguntes, diàlegs i camins per continuar construint.

Fent safareig ha estat la consigna que ens ha acompanyat des dels inicis. Un lema amb el qual hem volgut expressar la nostra voluntat de construir espais col·lectius i feministes de reflexió política. El lema *Fent safareig* està format per un *fent* en gerundi, en procés, perquè ens hem anat recordant que estàvem en un camí, que “anem lentes, perquè anem lluny” i tot un conjunt d'idees que ens han ajudat, sense deixar de ser crítiques, a baixar l'exigència i autoexigència que moltes vegades ens caracteritza i sobrepassa. Volem acompanyar el moviment vital i no forçar-ho o empènyer'l i això passa també per nosaltres mateixes. Seguim amb l'aprenentatge.

El safareig era l'espai col·lectiu on les dones acostumaven a rentar la roba i, de passada, a compartir malestars, desitjos i preocupacions. Un espai on no eren tan rígides les fronteres simbòliques i físiques entre l'àmbit públic i el privat, entre allò polític i allò personal, entre allò econòmic i allò social, com ho són ara. El safareig ha estat aquest lloc desitjat –entre l'imaginari i l'històric– on hem posat les nostres millors intencions de co-

munitat, afecte i reconeixement. I és que el safareig també és la xafarderia, paraula que volíem posar al mateix nivell que la política. Hem volgut reivindicar la xafarderia, el *marujeo*, el *cotilleo*, el xafardeig, perquè entenem que forma part de l'imaginari masculista menysprear, invisibilitzar o marginar les converses que s'han donat tradicionalment entre dones. I és que fa molt que les feministes reivindicuem la cura i entenem la seva dimensió política, per això se'ns feia necessari reivindicar també els coneixements, anàlisi i projeccions que sorgeixen d'aquesta. Coneixements tan comuns dels marges, les rotllanes o les “converses d'escala”.

Així, per descomptat, fem del safareig un indret polític. Hem volgut posar la mirada en les decisions i converses de qui sosté la vida, amb la confiança que des d'ací es poden generar grans canvis. Al menys, això anem feliçment descobrint.

Amb la voluntat de construir espais col·lectius que ens transformen, ens vam posar a recuperar el safareig a l'Escola Popular d'Economia Feminista. Volíem i volem juntar-nos. I fins al moment han estat deu les Escoles desenvolupades al llarg del territori català: la versió virtual, Sants i Raval el 2016, Horta, Besòs i Raval el 2017, Nou Barris i Tarragona el 2018 i Montornès de Vallès i la formació de formadores el 2019. Han estat més de 150 dones, lesbianes i trans les que han passat per elles. També un gran equip de formadores i una aposta sincera des de CooperAcció. A totes, moltes gràcies. Juntes seguim qüestionant que “els draps bruts es renten a casa”.

Al llarg d'aquestes pàgines podràs apropar-te a una experiència concreta, inacabada, estimada, que ha buscat parlar d'economia d'una manera diferent. Llegeix-nos, comparteix, apunta als marges, discuteix amb nosaltres, copia, amplia, qüestiona, perquè no podem donar-te cap recepta, ni tan sols podem garantir estar demà totalment d'acord amb tot allò que avui escrivim.

Començarem parlant sobre com hem anat construint el nostre safareig, per què i des d'on ho hem fet. Després reflexionarem sobre què entenem per economia feminista i per què veiem tan important no abandonar l'economia com a lloc de reflexió i acció feminista. En tercer lloc, compartirem algunes metodologies que hem utilitzat, amb exemples pràctics perquè es puguin replicar. Per acabar, com no, amb una invitació, la invitació a que crees el teu propi safareig.

I no, el safareig no és Ítaca. No és la utopia, ni l'horitzó. És, només, el safareig.

Benvingudes!

Amigues, companyes, ha arribat l'Escola Popular d'Economia Feminista!

A l'Escola Popular d'Economia Feminista volem fer safareig. Volem crear un espai on posar a remull els malestars, alegries, inquietuds, precarietats i afectes que formen la nostra vida. Partirem de nosaltres mateixes, dels coneixements que ens donen les experiències quotidianes, de tot allò que ens agrada i plena el cor d'emoció i d'allò que ens manté estressades, angoixades i ens plena el cos de preocupació. Sabem que la vida quotidiana és una font profunda i complexa des d'on crear coneixement col·lectiu, des d'on repensar el món i construir alternatives. Per això, en aquest curs presencial i gratuït utilitzarem una metodologia participativa, partint dels coneixements que ja tenim cadascuna de nosaltres.

Totes al voltant d'un gran safareig, ensabonarem amb olor de feminismes i pensament crític. Parlarem de treball de cura, de capitalisme patriarcal colonial, de relacions de poder, distribució de la riquesa, de comunitat, sostenibilitat, contradicció capital-vida, etc.

L'objectiu serà posar-ho tot a assecar al sol, amb la tranquil·litat, la cura i l'espai que cal per qüestionar el món on vivim i a nosaltres mateixes. Volem fer safareig, polititzar l'experiència viscuda, xafardejar sobre nosaltres, enraonar sobre la vida, fer públic tot allò que resta invisible. Els draps bruts es deixaran de netejar a casa per uns dies perquè visibilitzarem la importància de cuidar-nos, fent que la cura de la vida esdevinga una qüestió política, col·lectiva.

Per tot això, l'Escola Popular d'Economia Feminista no és només un espai des d'on compartir coneixements teòrics sobre economia feminista, és una pausa a la nostra vida atabalada i plena de reptes per pensar-nos, sentir-nos i aprendre entre nosaltres.

2. Construint el nostre safareig

La creació d'una proposta pedagògica vinculant economia feminista, educació popular i creativitat en el context català té a vore amb dos grans elements: d'una banda, el treball de cooperació internacional i internacionalisme feminista de CooperAcció; i de l'altra, el context de crisi multidimensional a l'estat espanyol, especialment marcat per la crisi financera de 2008 i les successives retallades i privatitzacions en drets socials.

El primer element, introduït lleugerament a l'anterior apartat té a vore amb el treball i els vincles internacionalistes. CooperAcció és una organització de cooperació internacional que va néixer el 1994 i que des de 2009 es defineix –per dins i per fora– com feminista. Aquesta transformació cap als feminismes –que no va suposar poques energies i debats en l'intern de l'organització en el seu moment– ha portat a l'associació a dedicar tots els seus recursos al suport de projectes d'enfortiment d'organitzacions feministes i de dones, lesbianes i trans de l'anomenat Sud Global. Es va decidir treballar des de tres línies: vides lliures de violències, autonomia dels cossos i sexualitats, i economies per a la vida. Arran d'això, vam apostar per implementar el projecte de les Escoles d'Economia Feminista a Catalunya amb l'objectiu de transformar i incidir políticament a l'entorn català, així com seguir articulant llaços internacionalistes amb les companyes de Meso-americanas en Resistència.

El segon element, molt relacionat amb l'anterior, té a vore amb l'esclat de la crisi financera a l'Estat espanyol el 2008 que va portar un augment de les privatitzacions, de les vagues generals i també de la influència del moviment feminista –protagonista de les vagues del 8 de març dels últims anys–. Considerarem que era molt necessari potenciar processos d'enfortiment i reflexió política també en el context català, processos que no únicament ajudessin en la reflexió teòrica sobre les

qüestions que els moviments socials estaven posant sobre la taula –CIEs i augment de les polítiques racistes, retallades en drets socials i augment de la pobresa, feminicidis, etc.–, sinó que permeteren realment una transformació de les mirades, de les relacions i dels espais on treballlem. Busquem transformar des del contingut i la forma, donant especial importància a la metodologia i la reflexió pedagògica. Tractant de visibilitzar les desigualtats que es generen des de l'economia, hem volgut construir reflexions feministes, al mateix temps que treballlem per potenciar vincles i extreure aprenentatge de les experiències viscudes.

En definitiva, volíem i volem generar espais i processos que transformen radicalment les múltiples relacions de poder que ens travessen, construint un compromís situat, autocrític i generós. Per això hem parlat de capitalisme, patriarcat, colonialisme, capacitisme, adultisme i tot el conjunt de dinàmiques de poder que expliquen les pobreses i violències del món on vivim. Amb la voluntat de transformar, de crear altres maneres de fer, i fer-ho des de ja, des d'on sigui que estiguem.

El plantejament inicial

Tota proposta parteix d'uns criteris i valors, de vegades escollits amb calma, de vegades improvisats sobre la marxa. Aquest lloc de partida té una forma, una mida, un color i una olor diferent per a cada proposta. Hi ha qui s'imagina aquest lloc com les arrels d'un arbre, hi ha qui veu el naixement d'un riu a la part alta de la muntanya, qui ho crea a partir d'un esquema ple de fletxes i conceptes que s'interrelacionen de mil maneres entre si, aquells que neixen en un debat acalorat i desordenat de bar, etc. Nosaltres vam començar amb el safareig. Aquesta és la imatge que

ens ha servit i ens serveix per explicitar i construir els criteris, sentiments i mirades que sostenen el projecte. A aquests caldrà tornar una i altra vegada, donat que el lloc de partida es reinventa i transforma amb cada aprenentatge, es matisa amb l'experiència. A més a més, saber que estem treballant des del mateix lloc ens facilitarà molt la feina posterior amb la resta de companyes de l'equip.

Ens agrada la imatge del safareig per parlar del nostre lloc de partida per la quantitat d'objectes que podem trobar en ell i com es relacionen. El safareig és un lloc no lineal, inicialment pot ser que no et fixes en moltes de les coses que conté, que tardes una estona a adonar-te que hi són, com es relacionen, com canvien o els espais buits que deixen entre elles. Amb el temps, es van veient amb més claredat.

A continuació t'expliquem algunes de les que nosaltres hem anat trobant. Qui sap, potser tu trobes algunes més.

Al safareig totes som humanes. Totes portem històries, sentiments i somnis, però cap té poders telepàtics per saber què li passa a la resta. Per això, és molt important que cadascuna es conduisca amb amor i cura per l'espai. Aprendre a automonitorejar-nos, "obrint i tancant l'aixeta dels límits" quan sigui necessari, és molt important. Compartim i fem fins on volem, donat que res és obligatori. Cadascuna marca els seus temps, els comunica i/o actua en conseqüència. Per cuidar-nos, pensarem en cada moment: què necessite? I ho comunicaré quan ho consideri necessari. D'entrada, ningú sap què ens passa ni què necessitem millor que nosaltres mateixes.

Si bé totes som humanes, també som diverses en històries i llocs de poder. Estem travessades per la classe, l'origen ètnic, la racialització, la nacionalitat, la identitat de gènere, l'opció sexual, l'edat, la capacitat funcional física i psíquica, la salut, etc. És fonamental tenir en compte el lloc situat de cadascuna i permetre'ns, des d'ell, reconèixer, aportar i debatre amb les altres. Crear moments de trobada que vagin més enllà dels prejudicis i les dinàmiques socials que ens travessen, pot permetre una reflexió i una revisió profunda dels llocs que ocupem per fer-nos càrrec.

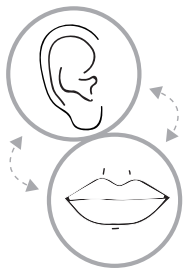

És el grup qui genera el moviment, qui té el protagonisme. Aquest fa un exercici de confiança en les facilitadores que, al seu torn, es comprometen a desenvolupar la percepció i escolta per poder adaptar la proposta a les necessitats que vagin sorgint. Podem anar amb una sessió molt ben preparada, amb ganes de treballar un tema o fer alguna dinàmica, però si el grup necessita altres coses cal acompanyar-lo i permetre-ho. Tindre un "pla b" i anar guanyant en experiència ajuda a deixar-se impregnar per allò que estiga passant.

El sabó és per a nosaltres la crítica i la llibertat d'expressió. Partim de la idea que totes estem aprenent i que són molts els camins i preguntes que volem permetre. Perquè el que més ens interessa és quina olor fa el sabó que utilitzem per rentar la roba, com es queda impregnat a les nostres mans,

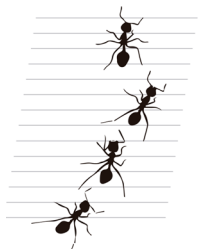
si fa escuma o no, si contamina o no l'aigua, etc. Per això, posem la nostra major atenció al procés de rentat i a les preguntes que sorgeixen d'ell.

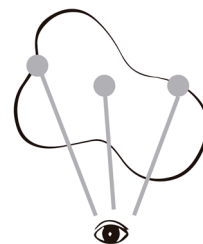
Hi ha molts nivells i maneres de comunicar-nos. L'escolta activa és important per entendre què vol dir l'altra, més enllà d'allò que jo entenc per la meua experiència o imaginari. Tot es pot expressar des de l'anècdota personal, la teoria, la cançó o el secret. És important posar atenció a les companyes i el valor que li donen a allò que ens expliquen. Quan ens parlen en primera persona, recomanem respondre al mateix nivell, retornant el que –molt generosament– ens ha regalat. Així evitarem judicis i distàncies entre relats.

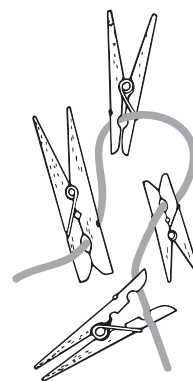
El context social i personal és fonamental. No es pot fer una proposta aliena a aquest. Són importants els moments de reflexió prèvia a la sessió per compartir el que està passant a diferents nivells (social, comunitari, grupal i personal) per trobar la millor manera d'acompanyar. Contínuament estan passant coses que ens afecten i, encara que no vulguem, sorgiran a l'espai.

Als grups hi ha sempre centres i marges, paraules i silencis, qui parla i qui escolta. És important posar també la mirada als marges i als silencis, anar més enllà de la paraula i atendre a tot el grup, donat que totes som al safareig i tots els llocs són vàlids.

El safareig es pot mirar des de molts llocs, és veritablement interessant provar com es veu des del centre, les vores, els llocs més buits o els més plens de gent. Per això, animem a permetre moltes maneres d'estar pel que fa als rols i les actituds, que l'espai ens servisca per experimentar les nostres múltiples possibilitats.

A l'acompanyar és important que nosaltres hagem treballat els temes i experimentat les dinàmiques que proposem prèviament, així coneixerem tot el què mouen. És tasca de les facilitadores acompanyar el moviment “de la roba, amb l'aire que seca, mou i fa que quedi com nova”. A voltes la corda s'estira i estira, i la roba pareix que vaja a deixar-se anar. Les facilitadores intentarem penjar bé la roba, posar les pinces i tenir cura que totes les participants “s'assequin sense patir mal”. A més a més, animem a les facilitadores quan es puga, a participar en les dinàmiques amb la resta de participants, permetent així moments de major horitzontalitat i confiança.

Si bé allò important és el procés, ens hem ajuntat per rentar la roba. No ens trobem perquè sí, no juguem perquè sí. Ho fem perquè serveix per construir altres mons i aportar una reflexió social al respecte. És important tindre això sempre en ment per no perdre l'horitzó de les sessions o del procés sencer. Juguem perquè considerem que el joc és de les millors maneres d'aprendre, interio-

ritzar i transformar hàbits, però el joc no és, únicament, el fi en si mateix, sinó el procés d'anar juntes jugant "cap allà".

Si anem fent zoom trobarem cada vegada més matisos. Perquè si alguna cosa és aquest safareig, és un lloc que s'omple i es buida de gent, un espai on aprenem del que ens va passant a totes, les que venen i les que no, les que van cedir l'espai i ens van donar suport, les que es van apuntar i no van arribar mai, les que no es van perdre un dia, les que donen suport elaborant els projectes i les organitzacions i institucions que hi confien i ens recolzen. Un lloc d'arribada, crítica, celebració i comiats.

3. Economia feminista

Sabem que la paraula "economia" té molt mala premsa. I no és d'estranyar! Dia rere dia als diaris i les televisions apareixen notícies i experts parlant-nos d'ella. Que si la prima de risc, els mercats financers, la inflació, el Producte Interior Brut, les crisis, etc. Totes aquestes notícies solen anar acompanyades de gràfics amb línies que puguen i baixen com una atracció de fira, amb tons d'alarma i de preocupació, amb propostes de grans reformes i amb grans desacords. L'economia es planteja com un discurs complex, encriptat i, moltes voltes, allunyat de les nostres vides. Quan vivim o veiem la precarietat, la pobresa o les desigualtats, prenem consciència de com ens afecta realment. L'economia està, sense dubte, travessada pel poder i, les nostres vides, travessades per l'economia.

Cal, per tant, impregnar-se d'ella, entendre, qüestionar i discutir sobre l'economia per poder analitzar com aquesta forma d'entendre-la impacta en les nostres vides. En aquest camí, les feministes –de la mà d'altres perspectives crítiques– ens van mostrar que economia és més que diners. Entenem l'economia com la manera com ens organitzem per satisfer necessitats, i per això ens preguntem col·lectivament: Com ho fem? Quines relacions, estructures, institucions o recursos utilitzem? Què ens agrada i què volem canviar? Què necessitem per tenir una vida ... ¿digna? ... o simplement, què necessitem per viure? Amb aquestes preguntes s'obren molts debats que, al nostre parer, han de resoldre's de manera col·lectiva, comunitària i democràtica.

A més a més, les feministes que ens han precedit ens van ensenyar que, quan analitzem què necessitem per satisfer necessitats, cal tenir en compte esferes –tradicionalment no monetitzades– com la comunitat, les unitats domèstiques / famílies i altres àmbits de convivència on –majoritàriament les dones i, concretament, les dones de classe treballadora i migrades– estan dedicant molt de temps, coneixements i energies a tenir cura d'altres persones i el medi ambient. El treball de cura és la base –després del medi ambient– que sosté la vida.

La mateixa paraula economia ve del grec *oikonomos* “les normes que organitzen la llar”. Ja al propi origen etimològic s'incloïa tots els processos de sosteniment de la vida. Per això, davant uns discursos econòmics allunyats de la vida i de les persones, veiem imprescindible donar valor als coneixements quotidians que ja tenim. Els sabers vinculats a la vida en col·lectiu, tirar endavant sent precària, aprendre a cuidar-nos en comunitat o polititzar el malestar, per posar alguns exemples, són una rica font des d'on elaborar discursos econòmics que permetin posar al centre el benestar social. Totes fem economia cada dia i, per tant, sabem d'economia.

Per a nosaltres ha estat important una mirada crítica cap al poder, una mirada feminista, antiracista, anticapacitista, no edadista, ecologista, etc., que ens permet ampliar cada vegada més i més les fronteres de l'economia, per tindre en compte subjectes que fins ara han estat invisibilitzats. Volem una economia on hi capiguem totes, que estigui al servei de totes.

Per això, i seguint les propostes de l'economia feminista, vam elaborar la primera proposta curricular de l'Escola Popular d'Economia Feminista a Barcelona. El programa ha estat en la majoria dels casos format per les següents vuit sessions:

1. **Nosaltres i l'economia.** En aquesta sessió reflexionem sobre què és l'economia i què té a veure amb les nostres vides i necessitats. Els conceptes que treballem són: economia, coneixements situats, necessitats, mirada patriarcal i invisibilitat.
2. **La vida quotidiana, el treball i el poder.** En aquesta sessió reflexionem sobre els treballs que realitzem diàriament, sobre els temps i ritmes de vida a les societats industrials i sobre les jerarquies que es generen al seu voltant. Els conceptes que treballem són: ocupació, treball, treball de cures, treball domèstic, relacions de poder, temps de vida i temps mercantils.
3. **El temps és vida, no or.** En aquesta sessió ens centrem en el funcionament de l'economia a nivell macroeconòmic. Es crea una visió global sobre com es reparteix la riquesa. Els conceptes que treballem són: capitalisme patriarcal colonial, divisió del treball, cadenes globals de cures, invisibilització, família i explotació.
4. **Poder corporatiu i territori.** En aquesta sessió conversem sobre el poder de les grans empreses, de les pràctiques extractivistes i el seu impacte sobre els territoris i els lideratges socials. Els conceptes que treballem són: neoliberalisme, acumulació per desposseïció i colonialisme.
5. **La mirada antiracista, l'eix del mal és patriarcal i colonial.** CIEs, papers, fronteres, monuments colonials en els nostres carrers, racialització, migració, etc. En aquesta sessió reflexionem sobre la punta de l'iceberg d'una societat

racista i eurocèntrica. Els conceptes a partir dels quals reflexionem són: racialització, llei d'estrangeria, colonialisme, fronteres, CIEs, racisme i feminisme antiracista.

6. **Cicle de vida, relacions, afectes i malestars.** En aquesta sessió baixem tot allò reflexionat al nivell més quotidià: malestars, alegries i afectes. Ens regalem un moment per reflexionar sobre les relacions que creem al llarg de la vida i el seu vincle amb l'economia, compartint estratègies d'autocura i cura col·lectiva. Els conceptes a treballar són: vulnerabilitat, interdependència, ecodependència, malestars, malaltia, capacitisme, cicle de vida, emocions, cos i autocura.
7. **La mirada solidària i ecologista, creant alternatives.** Sí, hi ha alternativa al capitalisme i ja s'està construint. Aquesta és la principal idea de la sessió, en la qual parlem de sostenibilitat de la vida i construcció de comunitat. Els conceptes amb els què treballem són: economia social i solidària, autogestió, economia feminista i transformació social.
8. **Cloenda creativa.** A la sessió de tancament es repassen els conceptes treballats i valorem entre totes què ha significat per a nosaltres el procés, acomiadant-nos del grup.

Els diferents blocs temàtics ens han ajudat a ordenar el procés i els continguts, tot i que la realitat sempre supera la planificació per donar-nos relacions i afectes que difícilment es poden plasmar en un programa. I és que a les Escoles tractem d'apropar els conceptes i construir-los juntes, en un diàleg continu i no dicotòmic entre les teories i les experiències, entre les idees i el cos. En aquest diàleg, hem trobat una manera fèrtil i transformadora de parlar d'economia. És el diàleg que comença quan ens trobem.

4. Quan ens trobem

Després d'unes quantes pàgines de reflexions disposem ja d'alguns elements necessaris pel nostre safareig: l'escolta, els límits, la diversitat, l'empatia, l'afecte, la humanitat, la història, la crítica i l'autocrítica, la diversitat, etc. Al safareig ho posem tot junt, el sabó, l'aigua, les mans, l'aixeta, etc. per rentar la roba. En aquest apartat explicarem algunes idees sobre la metodologia utilitzada a les Escoles, aquest rentar nostre. Un procés que no s'acaba, sabem que la roba es torna a embrutar i que, amb el temps, totes aprenem a rentar millor.

A) Què passa quan el safareig s'omple de gent?

Quan el safareig s'omple, ens trobem davant el repte de fer reals els nostres valors i transformar-los en metodologies i tècniques concretes. A continuació tractarem de compartir algunes d'aquestes pràctiques, començant per la construcció de l'espai, continuant amb l'arribada a l'escoleta, les sessions i el tancament del procés.

La construcció de l'espai

Hi ha tot un treball previ a la trobada. Aquest, encara que invisible, requereix temps i esforç i també pot ser un camí creatiu. Volem compartir tres qüestions que creiem rellevants i que han format part de les decisions polítiques de CooperAcció respecte a la selecció de participants:

Ens vam adonar fins a quin punt la difusió i la comunicació d'un esdeveniment afecta al perfil d'assistència a l'Escola. També de com els

canals de difusió estan esbiaixats per les persones que convoquen, afectant directament a les que es van a apropar i interessar pel procés. Per això vam construir alguns criteris i mecanismes per trencar una mica amb aquest biaix:

- És important pensar amb quines persones volem implementar el projecte. Amb quines organitzacions aliades? En quines plataformes? Volem implementar l'Escola en un barri o poble concret? Les respostes ens poden ajudar a repensar canals de comunicació per arribar a un públic més ampli, així com a identificar les necessitats de les persones i els col·lectius del context on volem treballar.
- Recomanem establir prèviament un mecanisme de selecció de les persones que garantisca la diversitat. Nosaltres fem servir l'acció positiva, les dones, lesbianes i trans que són acceptades per formar part de les escoletes són aquelles que no representen la normativitat social en algun sentit. És a dir, tota dona molt jove o molt gran, sense estudis superiors, migrada, amb alguna diversitat funcional, que participi en alguna associació o moviment social de la localitat, es prioritzada. Això ho fem a través d'un formulari on preguntem nom, edat, lloc de naixement, estudis, si formen part d'algun col·lectiu, si tenen cura d'algú, motivació, disponibilitat i si tenen alguna necessitat pel que fa a l'espai en relació a diversitats físiques, cura d'altres persones o comprensió lingüística.
- En funció de les respostes, tractem de tenir en compte i incorporar a l'organització de l'Escola les necessitats de les participants. Entre elles, la més recurrent ha estat la neces-

sitat d'un espai paral·lel de cura per a les filles i fills. Aquest l'hem anat oferint a totes les Escoles com a servei fonamental perquè les mares puguin participar amb qualitat. En alguns moments es va dur a terme un procés paral·lel sobre economia feminista amb les criatures en algunes activitats puntuals, però es va veure que això implicava la participació de les mares i, per tant, dificultava de nou la seva presència d'aquestes a les sessions. Així, es va acabar garantint un acompanyament des de la cura, però sense reflexió en economia feminista.

- Un cop seleccionades, enviem a totes un correu d'acceptació parlant del compromís i instant-les a reflexionar sobre si realment poden assumir o no el procés de dos mesos. En una ciutat com Barcelona, acostumada a una gran quantitat d'oferta formativa i cultural, una formació gratuïta pot tractar-se sense el valor que es mereix.
- Després busquem un espai el més còmode i agradable possible, anem a passar unes quantes hores juntes en ell, així que sempre intentem aconseguir un lloc amb bona llum, espai ampli on moure'ns, amb una bona temperatura, ben situat, amb una sala paral·lela on puguin estar les filles i fills de les participants, un espai implicat socialment al territori, etc.

Aquestes són petites claus del procés de selecció que ens pareixen importants, donat que tenen molt a veure amb la nostra política de cura. Ara sí, després de la selecció i la recerca de l'espai, s'apropa el moment de conèixer-nos.

L'arribada a l'Escola

En l'arribada a l'Escola comencem per la presentació del projecte, quina és la seva història, des d'on i per què s'organitza i qui formem part d'ell. Després d'això, construïm entre totes com ens volem relacionar a l'espai. Aquest moment el considerem molt important per dos motius centrals:

En primer lloc, explicitar com ens volem relacionar construeix una major confiança entre totes, donat que permet anar-nos coneixent a poc a poc i arribar a acords, des del consens i el bon tracte, sobre com ens anem a vincular. Ens permet conèixer en quin terreny ens movem, facilitant que ens sentim còmodes a l'expressar el que volem i el que no.

En segon lloc, no podem donar per suposat com es relacionen les participants, donat que és molt fàcil que caiguem en reproduir comportaments que formen part de l'imaginari hegemònic, reproduint una comunicació violenta i dificultats per resoldre els conflictes quan sorgisquen. Per això, per evitar les actituds masclistes, classistes i racistes consensuem prèviament com ens volem relacionar. Suggerim, per tant, generar un espai per grups on les participants puguin pensar què necessiten per sentir-se còmodes en l'espai i expressar les seves expectatives. A continuació compartim algunes idees sorgides al llarg de les diferents Escoles:

- Respecte i escolta.
- L'escolta implica atendre els diferents llenguatges. Podem expressar-nos amb diferents paraules (una mateixa paraula pot significar coses diferents per a cadascuna) i utilitzant diferents eines (la paraula, el dibuix, el cos, etc.), és important fer un exercici d'intentar entendre què vol dir la companya. Així,

podrem superar prejudicis i actuar de manera reactiva, per realment dialogar.

- Parlar en primera persona, començant les frases amb un “jo crec”, “a mi m’ha passat” o “jo sent” facilitarà la conversa entre totes. Les teoritzacions en abstracte per respondre a companyes o plantejar les nostres pròpies posicions davant debats, poden generar escalades en la tensió i sensació de judici i poca cura.
- No jutjar les idees o comportament de la resta de companyes.
- Confidencialitat en les històries o opinions que es comparteixin a l’espai.
- Automonitoreig de les necessitats. Cadascuna és responsable dels temes i intimitats que obri, sempre amb l’autocura que ho pot sostenir. Com equip facilitador sempre estem en disponibilitat d’acompanyar, però també es demana a les participants consciència de fins on volen arribar.
- El conflicte s’entén com a part de la vida i com una oportunitat.
- Totes posem atenció a la vulnerabilitat del grup, i la cuidem.
- Celebració del ridícul. Quan una persona diu una cosa molt fora de lloc s’aplaudeix, ja que és símptoma d’estar pensant, reflexionant, i per tant, aprenent. No es castiga el ridícul, es premia i afavoreix, com a condició perquè hi hagi la confiança on es pugui donar l’aprenentatge i la construcció conjunta de coneixements.
- Etc.

Com podem comprovar, molts d’aquests consensos formen part dels valors de la mateixa Escola, però tornem a construir-los entre totes i a complementar-los si alguna cosa important quedés fora o afegir les noves idees que no havíem pensat en següents Escoles.

Les sessions

Totes les sessions tenen una estructura:

Arribada a l’espai, al grup i al cos.

Escalfament.

Activitats de reflexió.

Tancament teòric.

Tancament grupal.

Les sessions de les nostres escoletes normalment duren quatre hores. Per curtes o llargues que se’ns facen, sempre mantenim una estructura pareguda: una rebuda, on donem la benvinguda a les participants a l’espai i expliquem l’estructura de la sessió; un escalfament, on busquem la presència del cos i la ment a la sala –tractant que aquest tingui a veure amb la temàtica que es treballarà o predispose l’energia del grup a aquesta–; dues activitats grans de reflexió teòrica-corporal on s’aprofundisqui en els conceptes i la creació col·lectiva de coneixement i, per acabar, un tancament teòric i vivencial de la sessió.

La **BENVINGUDA** és un moment de (re)trobada entre les participants. Arribem a l’espai, l’observem, saludem a les companyes, reprenem dubtes o inquietuds de sessions anteriors, expliquem l’objectiu i estructura de la present sessió i realitzem dinàmiques d’arribada a l’espai. És un moment perquè les participants puguin centrar-se en la sessió, deixant “fora

de la sala” les tasques pendents, l'estrès i les preocupacions que porten de la jornada. Per aconseguir-ho, recomanem dinàmiques que tinguin a veure amb el cos i que no suposen cap repte per a les participants, que segurament arribaran amb “el cap a mil llocs” i algunes tensions corporals. Dinàmiques que permeten respirar i baixar el ritme com els estiraments, caminar per la sala o petits jocs de presentació o trobada, són molt útils en aquest moment.

L'ESCALFAMENT permet aprofundir encara més en la desmecanització del cos, ajudant a estar més present a la sala. A més a més, ens ajuda a entrar en un nivell de major percepció del cos, les emocions i els pensaments. Aquestes dinàmiques són les que permeten preparar les participants als debats posteriors, a tenir una predisposició més gran a la reflexió i al compartir posterior. L'escalfament és una part del taller on “no juguem per jugar”, sinó preparem les condicions per poder entrar i vivenciar els temes que abordarem.

ACTIVITATS DE REFLEXIÓ. A cada sessió preparem **dues grans tècniques centrals**. De fet, en el moment de preparar la sessió sempre comencem pensant aquestes i després creem la resta al seu voltant. Les dues tècniques tenen com objectiu la generació de pensament col·lectiu. Gairebé totes tenen un moment de joc on es vivencia molt clarament el tema que treballarem i un moment de debat posterior en petits grups o en plenària. En algunes ocasions, les facilitadores fem un xicotet tancament teòric en acabar la tècnica o la sessió, compartint els conceptes des d'una mirada més abstracta i reflexionant sobre com diferents autores l'han teoritzada.

Algunes de les tècniques que hem anat utilitzant i que ens han servit a les diferents parts de la sessió són les següents:

- **Treballar en grups xicotets i en plenària.** El grup xicotet permet que totes les persones compartisquen i conversen des d'un lloc més relaxat. Si bé són de gran ajuda els mecanismes per acompanyar la conversa en grups grans (rel·lotges de sorra, repartir torns, etc.), sempre hi ha gent que té més facilitat i una altra que menys per conversar en públic. Per això, proposem que hagen espais de treball corporal i reflexió en grups xicotets i en plenària, anar jugant amb això perquè totes tinguin l'oportunitat d'expressar-se i escoltar a les altres. Tots dos espais són importants, el grup xicotet permet parlar i compartir a qui li costa més, i en plenària arribem a consensos i podem escoltar a totes les companyes, havent-hi sovint més complexitat en el debat.
- **El cos** disposa de diferents canals d'expressió i comunicació, així com la capacitat de reflexió i aprenentatge significatiu. Arts com la dansa, el cant, el dibuix, el teatre, permeten treballar l'espontaneïtat i la creativitat, necessàries per a l'aprenentatge. Experimentar amb la comunicació i l'art reforça la potència pedagògica. No saltres, per exemple, hem utilitzat en algun moment:
 - **La dansa i el moviment lliure:** acompanyar moments de dansa, sigui lliure o guiada, ajuda a generar cohesió social, desmecanitzar el cos i expressar. Jugar amb els nivells (sòl, mig i alt), els ritmes i l'espai al ballar ens pot servir d'exercici d'escalfament per a una posterior reflexió.
 - **Exercicis de teatre:** improvisació, creació de petites escenes, treball amb estàtues corporals quietes que sim-

bolitzin conceptes, estàtues amb moviments repetitius, el conte vivencial, etc., són tècniques molt útils per al moment de l'escalfament, però també com a dinàmiques centrals de les sessions. A través d'aquestes podem treballar escenes i reflexionar sobre els imaginaris i conflictes socials.

- **L'escriptura és molt útil per al buidatge creatiu:** es recomana que a totes les sessions hi hagi espais on buidar les emocions i les idees que han anat sorgint. Açò es pot fer verbalment o a través de l'escriptura, depenent del grau d'intimitat que considerem s'haja mogut.
- **El contacte:** massatges, exercicis de contacte i afectivitat o xicotetes meditacions poden ajudar a baixar al cos, a integrar allò après, relaxar-se i acomiadar-se amorosament de les companyes.

És important tindre en compte si les diferents tècniques fan pujar l'energia del grup o la baixen, si permeten descarregar emoció cap a fora o integrar cap a dins, etc.

El **TANCAMENT** és igual d'important que la sessió mateixa. És l'espai on les participants poden compartir reflexions personals sorgides durant la sessió al mateix temps que es duen interrogants nous. El tancament tracta de tindre en compte la dimensió corporal, perquè les participants isquen de la sessió havent integrat els sabers, reflexions i sensacions, per continuar amb les responsabilitats que, a l'inici de la sessió, van deixar fora. Dinàmiques que generen complicitats a través del riure o l'afecte, xicotetes meditacions i, si el grup té confiança, fer massatges, poden ajudar molt en la cohesió grupal.

TANCAMENT DE L'ESCOLA. El tancament és una part fonamental de tot procés. A les escoletes dediquem una sessió únicament a aquest moment. Els tancaments de les diferents escoletes han tingut un important contingut creatiu, en totes les edicions hem convidat a una professional d'artteràpia per acompanyar-nos.

Els tancaments s'entenen en tres dimensions: tancaments teòrics, de repàs dels diferents conceptes tractats al llarg de l'escoleta; tancaments emocionals-creatius del grup, on es valora tot el procés i el vincle construït com a grup; i el tancament general on es valora com d'adequat ha estat el contingut (tant el que s'ha impartit a les sessions com el compartit per correu electrònic). També s'aborden les reflexions que s'obrin a l'acabar, com si hi haguessin ganes de continuar, com fer-ho etc.

En aquest moment, és important que estiguem totes, que sigui una sessió relaxada, creativa i afectuosa.

B) Amb quina ho acompanyem? "Hi ha tantes formes de rentar com a persones i moments"

Les tècniques que utilitzem, i que al llarg d'aquest apartat compartirem, són només alguns exemples de les moltes coses que podem inventar. Aquestes que compartim volen ser inspiradores, us animem a copiar-les, canviar-les i transformar-les de manera que us serveixin per al vostre procés. Algunes són tècniques que ens han explicat companyes i hem adaptat, altres són propostes nostres experimentades en primera per-

sona, i altres s'han utilitzat per parlar específicament d'economia en altres llocs i moments. Les tècniques ens donen un marc que després s'omple de contingut en funció de qui les acompanya i del grup que es forme. Una cosa preciosa és que mai passa dues vegades el mateix, les dinàmiques permeten obrir temàtiques i emocions molt diverses.

Com sempre, és molt important tindre en ment què volem aconseguir amb la tècnica, però també ser capaces d'entendre què necessita el grup. Les dinàmiques ens han d'ajudar, no limitar en el camí. Per això, és important abandonar els moments de rigidesa com quan, en la dinamització, ens encabotem en que passe alguna cosa si o si. El bonic d'acompanyar és que és incontrolable, com la vida mateixa.

Però... quins són els conceptes que hem volgut treballar? Com portem tot això a l'economia? Recordem que aquesta és una Escola d'economia feminista! A continuació vos compartim alguns conceptes de l'economia feminista acompanyats de dinàmiques que permeten reflexionar sobre ells des de l'educació popular. Per poder desenvolupar-les, recomanem molt repassar la bibliografia, pel·lícules i cançons que vos compartim al final del document.

L'economia és la manera com ens organitzem per satisfer necessitats.

Aquesta ha estat la definició d'economia amb la qual hem treballat al llarg de les Escoles. Una definició que posa el focus en dues qüestions: d'una banda "en la manera com ens organitzem" és a dir, el conjunt de relacions socials i institucions que expliquen com, en un lloc i moment històric concret, la societat ha donat resposta a les necessitats

humanes. Pensar com ens organitzem ens porta a un debat profund sobre l'economia que existeix i l'economia que volem construir. Implica, a més a més, acostar-nos a la mirada de l'economia política on, necessàriament, apropem l'economia a la filosofia i la història, entre altres ciències socials. D'altra banda, obrim necessàriament el debat de què vol dir "satisfer necessitats", quines són aquestes necessitats i com es satisfan de diferents maneres en funció dels contextos socials.

Títol

L'economia que porta a la bossa

Objectiu

Reflexionar conjuntament sobre el concepte d'economia, trencant idees preconcebudes que vinculen l'economia únicament a l'esfera monetària. Es vol ampliar la idea, introduint l'esfera tradicionalment invisibilizada de la cura, tant domèstica com comunitària.

Descripció

En cercle, es demana a totes les participants que treguin de les seues bosses o motxilles tres objectes que estiguin relacionats amb la seua economia. No es dona més indicació ni es comparteix cap definició. Si les participants es mostren dubtoses, se'ls explica que no hi ha resposta bona i se'ls anima simplement a gaudir.

Es demana una a una que expliqui perquè ha triat aquests objectes i que tenen a veure amb la seua economia.

En funció de què es compartisca, es va recollint les idees de les participants i compartint diferents definicions sobre economia.

El moment de compartir els objectes que s'han seleccionat i les idees sobre economia, es pot fer en plenària (totes juntes) o en grups xicotets. En plenària, si són moltes participants, es pot fer llarg o complicat dinamitzar un debat, però també afavoreix un primer moment de compartir en col·lectiu, anar coneixent-se i no perdre les aportacions de la resta de companyes.

Com a eina metodològica, se'ls pot compartir plastilina i proposar que es desfoguen amb aquesta mentre escolten. Això ajuda a que canalitzen la impaciència o les ganes de reaccionar davant els comentaris de la resta de companyes.

Conceptes claus

Economia, economia política, necessitats, cura de la vida, invisibilització i pensament patriarcal.

Materials

Una pissarra, cartolines o fulls en blanc, bolígrafs o retoladors per anar recollint la informació que les participants aporten. Plastilina per facilitar l'escolta i evitar la reacció.

Parlem de cura de la vida per fer referència al conjunt de treballs que tenen com objectiu la satisfacció de necessitats, és a dir, l'atenció dels cossos vulnerables. El treball de cura implica: cuinar, netejar, ordenar, organitzar, atendre, curar, educar, rentar, etc. És a dir, tot un seguit de treballs travessats per afectes i emocions.

En les societats patriarcals la cura està infravalorada i es realitza de manera invisible. Tot i ser un treball bàsic i imprescindible per al sosteniment de tota la població, té un lloc marginal en les teories socials i les polítiques públiques, considerant-se una esfera no econòmica, no política. L'economia feminista proposa descentrar els mercats, deixar de posar al centre de la mirada econòmica sobre el que passa en el treball remunerat, per poder incorporar el treball de cura i així entendre com es satisfan les necessitats. Descentrar els mercats implica deixar de privilegiar l'esfera monetària i les preocupacions al voltant de l'obtenció de màxim benefici capitalista per centrar les persones i comunitats i les preocupacions al voltant del benestar social i ambiental.

Títol

La línia del temps

Objectiu

Reflexionar sobre la relació de cadascuna de nosaltres amb el treball de cures.

Descripció

Repartim a cadascuna de les participants un full amb una línia temporal i demanem que relaten un dia de la seva quotidianitat. Normalment els repartim un full amb una taula que va des de les cinc del matí a les dotze de la nit. Els proposem que l'omplin amb el que van fer el dia anterior, donat que segurament ho recorden amb claredat, o un altre dia proper que tinguin en ment. La idea és que descriguin totes les activitats que fan, fins i tot quan en fan diverses simultàniament.

Es comparteixen en plenària o en grups petits. De què se n'han adonat? Les animem a explicar què els ha vingut al cap fent l'exercici, això pot obrir molts temes que després podem anar treballant al llarg de les sessions.

Se'ls hi proposa que sumen la quantitat total d'hores que treballen en un dia.

Quantes hores treballes? A qui cuides? Qui et cuida? Si no tenim cura de ningú, a què es deu? Per què uns treballs tenen més valor que altres? ¿Qui realitzen els diferents treballs?

A la fi, mostrem i expliquem la quantitat de temps, energia i sabers que dediquem diàriament a la cura segons les Estadístiques d'Ús del Temps del territori.

Conceptes claus

Cura de la vida, treball de cures, treball domèstic, treball reproductiu, esfera no remunerada, llars, comunitat i cadenes globals de cura.

Materials

Fulls en blanc i bolígrafs.

Estadístiques d'ús dels temps impreses per compartir.

Quan parlem de divisió del treball fem referència a una dinàmica social que atribueix uns treballs a un col·lectiu i altres treballs a altres, donant un valor desigual i jeràrquic entre ells. En el cas de la divisió generitzada i racialitzada, aquest concepte ens serveix per descriure com els treballs de cura recauen sobre l'esquena de les dones i, molt especialment les de les dones migrades i racialitzades.

Quan volem parlar de desigualtats, no podem deixar de fer referència al diferent valor i reconeixement social que tenen uns treballs respecte als altres. Hi ha treballs pels quals es paguen molts diners, treballs pels quals no es paga res, treballs que es regulen amb drets i altres que no es reconeixen. Això té un gran impacte sobre la vida de les cuidadores que veuen precaritzades les seves condicions de vida. Qui voldria realitzar un treball que socialment no es valora? Ací trobem la trampa. Per això les feministes defendem que els treballs que cuiden la vida es valoren, visibilitzen i repartiquen.

A part de la divisió generitzada i racialitzada de la feina, també parlem de la divisió tècnica de la feina (aquella que es dona entre propietaris i treballadors) o la divisió internacional de la feina (aquella que es dona entre països).

Títol

La gran fàbrica de sabates mundial

Objectiu

Conèixer alguns conceptes sobre les relacions socials del capitalisme patriarcal colonial, especialment en relació a la distribució dels recursos.

Descripció

Aquesta dinàmica té dues parts, a la primera reflexionem sobre les relacions de poder en l'àmbit laboral i a la segona ampliem la mirada per incorporar els treballs que es donen fora de les relacions monetàries.

Primera part:

Anem a representar una fàbrica de sabates a través de la tècnica del socio-drama, la representació teatral d'una escena social.

Comencem col·locant en l'espai dues files amb deu cadires en total, una fila de cinc cadires i, al seu costat, una altra fila de cinc cadires. Expliquem que avui tindrem una visita. Mentrestant, una de les companyes d'amagat es disfressa de la "senyora Botín".

En l'explicació, compartim que la convidada que vindrà està interessada en generar llocs de treball. Davant la situació de crisi en el territori els darrers anys, hi ha gent preocupada que vol apostar pel creixement i el desenvolupament de les nostres

comunitats. A més a més, es diu, la convidada té especial preocupació per les dones, "les més vulnerables".

En aquest moment, s'obre la porta a la "senyora Botín", que es presenta vestida de manera molt ostentosa i amb un discurs de creixement econòmic: venim a crear ocupació, portem el desenvolupament, donarem suport a les dones i les seves economies, etc. La rebem entre aplaudiments, afalacs i agraïments. L'esforç, el mèrit i l'emprenedoria són part del seu discurs.

Després de presentar-la, la senyora Botín nomenarà una "treballadora encarregada" (l'altra facilitadora) i li explicarà que cobrarà el mateix que la resta de treballadores de moment (el negoci encara no dona beneficis), però que algun dia li pujarà el salari per la seva gran aportació. L'encarregada contracta i selecciona les participants, seu a les cadires a deu voluntàries i els demana que comencen a fabricar sabates. Han de fabricar deu sabates cadascuna al dia. Les participants es trauran les seves pròpies sabates per fer-ho.

Mentrestant, la senyora Botín s'asseu, observa i es relaxa.

L'encarregada cada vegada exigeix més rapidesa i resultats a les treballadores, tractant-les cada vegada pitjor. Els pregunta a la fi del dia si han pogut fabricar les deu sabates. L'encarregada felicitarà a les que treballen bé i acomiadarà les que es revelin.

Un cop s'acaba la representació s'analitza què ha passat entre totes. Què ha passat? Com ho interpretem? S'assembla a la realitat que vivim? Com ens hem sentit?

Utilitzant la pissarra, farem càlculs sobre els beneficis en un dia d'aquesta empresa amb les següents dades:

- 10 dones produeixen cada dia 10 sabates.
- Cada dona cobra 30€ per dia
- El lloguer de local-fàbrica costa: 30€ per dia
- Cada sabata la venem a 20€
- De qui són els beneficis?

Obrirem novament el debat i les preguntes. Quants diners es guanyen? Com es distribueix? Quan seria per a nosaltres una situació justa? Què és l'explotació? Quan s'acaba l'explotació? Què és el capital? Què dona valor a aquests objectes?

Es recull teòricament la informació compartint les reflexions de l'economia política.

Segona part:

Després del primer moment, es pregunta: què queda fora d'aquesta representació? Què no estem veient? Si no ix en el grup, s'explica la crítica feminista, ecologista i decolonial a l'economia política i la necessària introducció dels processos de manteniment de la vida i la natura.

Se'ls demana que, en un gran mural, dibuixim les relacions d'explotació que van més enllà de la fàbrica i que han nomenat prèviament. Haurem dibuixat ja la fàbrica al centre del mural, ara es tracta de que les participants amplien amb el que se'ls ocorre: el paper de la natura i l'extractivisme, el comerç global de mercaderies, les cadenes globals de cures, el vincle entre el món urbà i el rural, etc.

Després d'això s'obre un debat sobre què hem dibuixat, compartint les idees de l'economia ecològica i l'economia feminista a l'hora d'entendre l'economia, el treball i les relacions de poder. Quin paper juguen les llars en aquesta economia? S'han representat cadenes globals de cures? La natura tre-

balla? Quines implicacions té respondre sí o no a això? Atès que en dinàmiques anteriors s'ha reflexionat sobre la idea d'economia i treball, en aquesta fem especial menció a comprendre les dinàmiques macroeconòmiques de l'economia.

Conceptes claus

Treball, treball de cures, explotació, natura, cadenes globals de producció, cadenes globals de cura, valor i globalització.

Materials

Primera part: Cadires, sabates de les participants, pissarra o cartolina on recollir les aportacions, disfresses per al paper de la gran empresària i de responsable de fàbrica.

Segona part: Material per dibuixar (retoladors, ceres, fustes de colors, bolígrafs o post-its) i un gran paper blanc on pintar.

L'acumulació per despossessió és un procés caracteritzat per la mercantilització i privatització de recursos que fins al moment no formaven part de la lògica d'acumulació del mercat capitalista, impactant fortament sobre la supervivència de les poblacions que feien ús d'aquests recursos des de les relacions comunitàries.

Parlem d'acumulació per desposseïció donat que aquest concepte ens permet entendre com, des del naixement del capitalisme, aquest s'ha caracteritzat per la desposseïció dels mitjans de vida a la població. L'acumulació per desposseïció forma part de l'origen i la supervivència del capitalisme, i ens permet entendre la privatització del neoliberalisme amb tota la seva magnitud històrica fins avui. Com bé narren les feministes, aquesta acumulació és patriarcal i colonial, donat que no seria possible sense la dominació dels territoris i els cossos de les dones. Amb aquest procés, els recursos es posen al servei de l'obtenció de màxims beneficis i deixen de servir al benestar de la comunitat que els utilitzava. És per l'existència d'aquesta dicotomia entre beneficis capitalistes i benestar que les feministes parlem de l'existència d'una contradicció entre el capital i la vida.

Títol

L'acumulació originària

Objectiu

Reflexionar sobre les relacions de poder colonials, l'arrel històrica i les pràctiques presents d'acumulació per desposseïció al món.

Descripció

Posem sis o set cadires en forma de "u" aprofitant una de les cantonades de la sala. Fem dos paquets amb els materials que després haurem de compartir.

Li comuniquem al grup sencer que realitzarem un collage sobre el benestar. És molt important transmetre i entendre que l'objectiu de la dinàmica és que els dos grups facin un collage sobre el benestar. Encara que siga un conte guiat amb diferents parts i rols, cal no abandonar mai aquest objectiu. En acabant, seguim els següents passos:

1. Es fan dos grups, el grup 1 estarà format pel doble de persones que el grup 2.
2. El grup 1 es situa dins de la roda de cadires. D'aquest grup, una part eixirà fora de les cadires i es col·locaran prop d'aquestes. El grup 2 estarà allunyat de les cadires i se'ls explicarà que sota cap concepte es poden acostar.
3. Es reparteix un paquet de material a les persones del grup 1 que estan dins del cercle i un paquet de material a les persones del grup 2. Es repartiran les disfresses al grup 1.

En acabant, comença el conte guiat per les facilitadores.

MOMENT 1

La facilitadora li proposa a una persona qualsevol del grup 1 que llegeixi:

FRONTERA-POLICIA

S'acaba de formar un ordre mundial, s'han establert noves regles del joc, fonamentals pel funcionament de la societat.

Cadascun dels grups reben un paquet per al desenvolupament de l'activitat. Es tracta de fer un collage sobre el Benestar (les facilitadores donen un paquet de collage als grups).

Aquest collage és importantíssim, ha de quedar el més bonic possible.

El grup 1 designarà a 5 persones perquè es posin davant de les cadires, fora del cercle per protegir aquest ordre (les facilitadores els donem indumentària policia). Aquestes persones són les designades per tenir la tasca de cura del benestar. (Es col·loquen a 5 persones fora de les cadires).

MOMENT 2

Les facilitadores designen a una altra persona de grup 1, li posen indumentària de jutge i li demanem que llegeixi:

JUTGE

En segon lloc, una de les persones del grup 1 llegirà les lleis les quals s'entendran a la fi de el joc (se'ls hi dona el paper de les lleis de l'ordre mundial perquè les llegeixin i la indumentària de jutge).

Mentre es llegeixen les lleis, la policia va executant:

- *Llei1: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 totes les seves tisores.*
- *Llei2: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 tots les coles menys una.*

- *Llei3: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 totes les revis-tes menys una.*
- *Llei4: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 tots els retola-dors menys un.*
- *Llei5: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 totes les cadires menys una.*
- *Llei6: el grup 2 ha de donar-li al grup 1 la taula que disposa.*

Davant l'aplicació de la nova normativa és habitual que el grup 2 es rebote i queixi. Així, en el moment més àlgid de l'escalada del conflicte, les facilitadores li donen una altra vegada la paraula a la jutge amb el següent text:

MOMENT 3

JUTGE

- *Llei7: la persona que no permeta el desenvolupament del joc parará la taula i la recollirà fins que acabi l'Escola.*
- *Llei8: la persona que no permeta el desenvolupament del joc haurà de portar l'esmorzar de les companyes fins que acabi l'Escola.*
- *Llei9: la persona que no permeta el desenvolupament del joc li tocarà netejar el bany després de cada sessió de l'Escola.*
- *Llei10: la persona que no permeta el desenvolupament del joc no rebrà certificat del curs.*

En cas que haja persones que intenten trencar la barrera de cadires, ja siga per robar com per quedar-se al grup 1, farem que la policia actue i que algú al grup 1 llegeixi el text següent.

MOMENT 4

MIGRANTS

Segons un nou decret si alguna persona aconsegueix saltar la tanca i queda de la banda del grup 1 no podrà pintar ni participar del collage, sols podrà mirar i fer cas al grup 1.

MOMENT 5

En el moment en que consideren adequat les facilitadores elegiran algú del grup 1 que faça de mitjans corporatius d'informació perquè amb la indumentària adequada llegeixi el següent text:

MITJANS D'INFORMACIÓ CORPORATIUS

Des del noticiari matutí de noti-mentides volem informar que hi ha un grup de persones migrants volent saltar la tanca de Melilla per entrar a Espanya. Aquest grup de persones formen part d'una banda de crim organitzat i pretén arribar a Espanya a quedar-se amb les ajudes de serveis socials i a col·lapsar els hospitals i el sistema de salut. Per sort la policia està controlant aquest tipus de persones. Els seguirem informant.

Al llarg dels diferents moments el grup haurà reaccionat de diferents maneres. Després dels moments, donem fi a la dinàmica, eixim dels rols i obrim un debat: Què ha passat? Com ens hem sentit? Quines dinàmiques socials estem representant? Què ens ha passat quan hem intentat canviar la situació? Per què no hem intentat canviar la situació? Quins collages sobre el benestar hem pogut fer? Com s'entén el benestar?

Conceptes claus

Acumulació per desposseïció, colonialisme, privatització, caça de bruixes, neoliberalisme, contradicció entre el capital i la vida.

Materials

Disfresses de policia (cascos, porres), rics (collarets, guants, corones), jutge (mall, lleis) i mitjans de comunicació (micròfon, càmera).

Materials de collage: revistes, cola, tisores, fulls de colors, llanes o retoladors.

Els nostres cossos són reflex de tot el que passa al territori. Viuen l'angoixa, la por, la preocupació i la violència; l'esperança, l'alegria i les resiliències. Beu l'aigua, s'alimenta i respira com un ésser viu més de la natura.

Com es pot entendre el vincle entre el que l'extractivisme fa sobre la natura amb el que fa sobre nosaltres? Tot i que visquem en grans ciutats allunyades de la feina de camp, tenir cura de la natura és cuidar-nos a nosaltres mateixes. Parlem de cos-territori per posar en evidència com els contextos territorials impacten sobre els cossos i els territoris que habitem. L'extractivisme, entès com a procés d'extracció de recursos naturals per a la comercialització global, és un gran exemple de les dinàmiques de destrucció de la vida i els vincles socials als territoris.

Títol

El cos es respecta

Objectiu

Reflexionar sobre l'impacte de les grans empreses als territoris i cossos de les dones, en el món rural i en l'urbà.

Descripció

Tallem un tros de paper de mida del cos per a cadascuna de les participants. Col·loquem els trossos de paper sobre el sòl. Amb ajuda d'una companya, cada participant dibuixa la seva silueta a sobre del paper.

Se'ls hi demana que dibuixen com impacten les grans empreses en el seu cos. La manera de fer-ho és lliure, s'anima a ser imaginativa.

De manera individual, pintem, dibuixem i decorem la silueta que representa el nostre cos. Creem un espai tranquil, on les participants puguin entrar a reflexionar sobre si mateixes i la relació amb les grans empreses.

En acabant, observem i expliquem els nostres dibuixos a la resta de companyes. S'acompanya la reflexió compartint idees sobre l'impacte concret de les grans empreses, posant exemples de casos reals i recollint els debats que es vagin obrint. De quina manera impacten les grans empreses sobre els nostres cossos? Com ho sentim? Quina diferència hi ha entre aquest impacte i el de companyes d'altres parts de món? Quin lligam hi ha entre el cos i el territori? En quina mesura les empreses són patriarcals?

Conceptes claus

Cos-territori, extractivisme, precarització, desplaçament, vincles comunitaris, repressió i vulnerabilitat.

Materials

Paper de pancarta. Un tros de la mida de cada participant.

Pintures, colors, retoladors, llanes, purpurina i un altre tipus de materials que inspiren el dibuix.

Els éssers humans som vulnerables, interdependents i ecodependents. Ecodependents ja que formem part de la natura, som natura transformada. Interdependents perquè som éssers polítics, ens necessitem les unes a les altres. Vulnerables, perquè vivim i morim. Som vulnerables perquè ens enamorem, alegrem, passem por, canviem, ens posem malaltes, creixem, parim, morim.

L'economia parteix d'una idea d'ésser humà, "l'homoeconomicus". L'homoeconomicus és un ésser racional, que pren totes les decisions per maximitzar el seu benestar, amb tota la informació. És un ésser que està definit per la seva posició en el mercat, que no necessita tenir cura ni ser cuidat, ja que obté tot el que necessita a través de diners. Així, utilitza el seu temps, els seus diners i els seus coneixements de la millor manera possible per treure el màxim profit. L'"homoeconomicus" és el model d'empresa capitalista portada a la idea d'humà. Davant d'això, les feministes reivindiquem la vulnerabilitat com alguna cosa no carregada de connotacions negatives, només com a manera de mostrar que som cossos que necessiten ser cuidats.

Títol

Representant el que som

Objectiu

Reflexionar sobre la idea humana que hi ha darrere de l'eco-

nomia neoclàssica i la idea humana que aporten els feminismes a l'economia.

Descripció

Després d'un bon escalfament corporal des de la improvisació, se'ls demana a les participants que es posin en grups. A cada grup se li reparteix un paper amb les paraules "vulnerabilitat", "ecodependència", "interdependència", "homoeconomicus" i "home guanyador de pa". Se'ls demana a cada grup que llegeixin el paper, comparteixin què pensen que vol dir i facin una petita estàtua o escena que representi les seves idees.

Quan ja la tenen, cada grup va mostrant la seva creació d'un en un i la resta del grup tracta d'endevinar quina és la paraula representada. Es dinamitza el debat i es fa un tancament teòric de cadascuna d'elles.

Conceptes claus

Vulnerabilitat, interdependència, ecodependència, cos, autocura, cura relacional i homo-economicus.

Materials

No en calen.

La sostenibilitat de la vida s'entén com la manera d'organitzar-nos socialment en què, no només ens relacionem tenint en compte els temps de reproducció de la naturalesa, també creem models equitatius i justos de relació i repartiment dels recursos entre els éssers humans.

Parlem també d'economies feministes per fer referència al conjunt de pràctiques que busquen construir maneres de treballar i de produir basades en relacions igualitàries i sostenibles. Com diu la Xarxa d'Economia Social i Solidària, no és que una altra economia sigui possible, és que "una altra economia ja existeix".

Títol

Imaginant i creant altres economies

Objectiu

Reflexionar sobre les altres maneres personals i col·lectives que hi ha de fer economia. Fer visible les altres economies que ja existeixen en el nostre entorn i compartir experiències de cura col·lectiu entre el grup.

Descripció

Aquesta dinàmica està formada per dues parts, un mapa col·lectiu sobre les pràctiques d'economia feminista que co-

neixem i una dinàmica per reflexionar sobre com són els moments de transformació social.

Primera part: Mapa d'economies feministes en el nostre entorn.

En un gran paper, fem conjuntament un mapa de totes les alternatives que coneixem. Intentem caminar totes les esferes de la vida, l'habitatge, l'educació, la salut, la roba, l'urbanisme, el crèdit, etc. S'intenta que siguin el més properes possibles als territoris de les participants per a que sorgeixi interès per intercanviar entre elles.

Segona part: Viatge al futur.

Es col·loquen les participants en dos cercles, un dins de l'altre. Es col·loquen en parelles, posant a una persona del cercle de dins davant d'una del cercle de fora.

La dinàmica té tres moments, en cada un es llança una pregunta i una de la parella respon mentre l'altra escolta sense dir res.

Se'ls demana que imaginin que han pujat a una càpsula. Estan en el futur. I és un futur on l'economia és diferent, és com volem que sigui. Se'ls demana que tanquen els ulls i imaginin aquesta economia. Com és el món que desitgem? Com són les ciutats? Com és el treball? Com ens relacionem?

Després, tenen dos minuts per respondre a les següents preguntes.

Pregunta 1: Com eren els temps de canvi?

Pregunta 2: Què vaig fer jo per cuidar-me en aquests temps?

Pregunta 3: Què vaig aportar jo que no podia aportar ningú més al canvi?

Un cop s'ha respost, les persones del cercle de fora roten una a la dreta, i les del cercle de dins una a l'esquerra. Qui ha preguntat abans, respon ara. Es tanca en cercle amb totes juntes, qui vulgui pot compartir alguna cosa del que s'haja adonat.

Conceptes claus

Cooperativisme, economia social i solidària, autogestió, economia feminista, transformació i eines de canvi.

Materials

Cartolines, rotllo de paper i retoladors.

Després de totes aquestes dinàmiques i debats, no hi ha altra cosa que posar la roba a estendre. A dies la roba s'estén sota el sol, a dies s'ha de protegir de la pluja. Però és clar, sempre requereix el seu temps de pausa perquè la roba estigui neta i la puguem tornar a utilitzar. Calen moments de descans perquè els coneixements es puguin incorporar a la mirada.

5. Multiplicant l'experiència

Al llarg d'aquestes pàgines hem volgut plasmar molts aprenentatges fets en els últims anys i transmetre-ho com ho fan les nostres àvies quan ens expliquen com fer eixe plat que ens agrada tant. I és que sembla que les àvies amb tanta experiència i tants anys de cura a diferents generacions tenen profundament interioritzats els temps de cocció i les quantitats sense necessitat de cap recepta. Nosaltres no tenim tanta experiència com les nostres àvies però sí gran admiració envers elles i la memòria dels seus coneixements.

I és que, com diuen unes grans mestres nostres, això d'acompanyar grups és com fer un brou. Hi ha qui posa l'aigua, les verdures, la llenya i qui posa una mica de sal. Per qüestions culturals solem veure més a qui posa el tros de carn, la part de la sopa més visible però, què seria aquesta sense sal? Totes les aportacions són importants i fonamentals, per més xicotetes i poca cosa que pareguen, per més que es dissolguen després en la gran sopa. Així, posa les quantitats que tu vulguis, en l'ordre que tu vulguis, com tu ho veges, t'animem a cuinar, i a convocar amb les teves companyes el teu propi safareig.

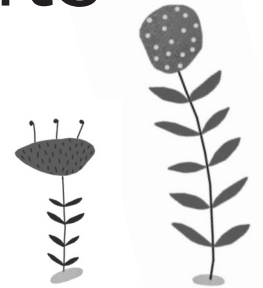
De tots aquests ingredients, això sí, nosaltres en recomanem tres fonamentals per fer un safareig. En primer lloc, fes-ho amb altres. Recerca

les teues amigues, aliades, companyes, còmplices per crear l'espai. Entre totes tenim la capacitat de sostenir el grup i portar diferents mirades i experiències que enriqueixen la proposta. Arribarem fins on pugam, aprendrem pel camí i hi haurà coses que no veurem, per això és molt important ser conscient del que cadascuna pot i allò que a cadascuna li costa. Convida a les teves amigues, germanes, familiars, la transformació comença aquí, a la pràctica i l'entrenament en grup.

En segon lloc, recerca referents, busca els propers i els molt llunyans, tant en el temps com en l'espai. Investiga, còpia, consulta, debat i, sobretot, reconeix la importància de les persones i col·lectius que han fet o estan fent el mateix en altres llocs o moments. No tinguis vergonya en escriure'ls per demanar ajuda, la major part de la gent que porta a terme projectes que li apassionen, creuen molt en ells i tenen ganes de compartir-los i que es multipliquen. És important que els referents no siguin sempre els projectes més visibles, més reconeguts –cosa que sol passar amb els que estan en llocs de poder–, busca també el que es facin als marges, trobaràs molta saviesa.

En tercer lloc, fes el que et faci il·lusió, ¡llença't! En algun moment cal començar i mai ho sabrem tot. Una mica de por és normal i sa, vol dir que coneixes la responsabilitat que hi ha darrere de cada vincle. Només connecta't amb les teves emocions i relaciona't des d'aquesta generositat, des d'aquesta humilitat. És important estar oberta i amb moltes ganes de transformar-te a tu mateixa, acompanyar a altres implica molta energia, emocions, autocrítica i reflexió posterior. Perquè, la primera que “es mulla” en aquest safareig, eres tu.

6. Agraïments

Agraïm profundament a totes les dones que amb altres s'organitzen per canviar el seu present. Especialment aquelles que defensen el seu territori i dignitat davant l'amenaça de les empreses transnacionals.

Agraïm a les nostres mestres que abans que nosaltres van pensar, van sentir i van elaborar processos en els quals vam poder agafar el valor i les eines per atrevir-nos a provar amb altres, com volíem fer un procés propi.

A les participants dels grups que hem creat, per posar-se en les nostres mans, per confiar i per ensenyar-nos a poc a poc la ruta, de per on volem fer nosaltres el nostre safareig.

A les companyes de CooperAcció per confiar en nosaltres per a aquest procés, per donar-nos suport, donar-nos les seves recomanacions, escoltar-nos, i apostar per la nostra il·lusió de construir amb altres, economies i relacions que ens transformin des d'avui.

A les nostres mares, Ada i Ana Paula, per obrir-nos al món com un lloc on anar a aprendre i equivocar-se, caure i aixecar-se, a apostar amb passió tot i les conseqüències.

Al meu pare, Pep, per la seva mirada i correcció al català d'aquest text, també per tot el seu treball de cures que ha permès que avui sigui aquí.

A nosaltres, perquè malgrat els pesars i amb tots els contratemps, vam treure el que ens proposem endavant. I a Montornès, sempre a Montornès.

7. Per a seguir investigant

Llibres, articles i reportatges:

Cristina Carrasco (2005), "L'economia feminista: una aposta per una altra economia". De la mateixa autora pots trobar articles, llibres i entrevistes especialitzades en economia feminista. Molt útils per aprofundir en la crítica feminista al pensament ortodox i les aportacions conceptuals feministes.

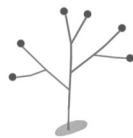
Silvia Federici (2004), *Caliban i la bruixa: dones, cos i acumulació primitiva*. Llibre sobre l'origen del capitalisme. De la mateixa autora, també recomanem *Revolució a punt zero*, *El patriarcat del Salari* i *Salari per al Treball Domèstic*.

Amaia Pérez Orozco (2014), *Subversió feminista de l'economia*. De la mateixa autora trobaràs articles i entrevistes sobre economia feminista, molt interessants per reflexionar sobre les crisis i els camins de transició cap a una economia feminista.

Elba Mansilla, Joana García Grenzner i Silvia Alberich (2014), *Femení plural. Les dones a l'economia cooperativa*. Al costat de Daniela Osorio Cabrera, han reflexionat sobre el vincle entre economia feminista i economia social i solidària.

Natalia Quiroga Díaz (2012), "Economia de la cura: reflexions per a un feminisme descolonial" o "Economia feminista i decolonialitat: aportacions per a una altra economia". Reflexions entre l'economia feminista i la decolonialitat des d'Amèrica Llatina.

Yayo Herrero (2015), "Propostes ecofeministes per a un món carregat de deutes". Reflexions sobre el vincle entre economia feminista i ecologisme.

Pel·lícules i documentals:

"Cuidar entre terres. ¿Qui sosté la vida quan les dones migren? ", Documental de CooperAcció i La Directa, 2019 <https://cuidarentreterres.directa.cat/>

"Compte, rellisca", documental de La Mirada Invertida sobre les cadenes globals de cures <https://vimeo.com/67552738>

"La sal de la terra", pel·lícula dirigida per Herbert J. Bibermans el 1954, es basa en un conflicte a Nou Mèxic entorn d'una mina i el paper de les dones en la vaga.

"Pa i Roses", pel·lícula dirigida per Ken Loach en 2000, sobre les condicions de treball de les persones dedicades a la neteja d'un edifici a Los Angeles.

"Pride", pel·lícula dirigida per Matthew Warchus, en el marc de les polítiques neoliberals de Thatcher i el paper dels col·lectius LGTB solidaris.

"Organitzar el (im)possible", curt dirigit per la Cooperativa de Tècniques. En 15 minuts es disposen a netejar una habitació dones de Las Kellys, associació de cambreres d'hotel, mentre ens parlen de la seva organització i situació.

"El decreixement en un minut" curt de Mugarik Gabe, Ecologistes en acció i altres per a la trobada de 2013 sobre decreixement i buenvivir.

"Taula rodona: Polititzar el malestar i la cura" taula rodona d'activistes sobre el dol, el dolor crònic i la diversitat psíquica. CSA Can Vies, 2016.

"Judith Butler en Examined Life (Català)" conversatori entre la filòsofa i Sunaura Taylor sobre capacitisme i vulnerabilitat.

"Homenatge a Catalunya II", documental a vimeo sobre les pràctiques d'economia social i solidària a Catalunya.

"I el poc que ens queda" documental sobre l'impacte i la resistència a una empresa hidroelèctrica a Guatemala. Un documental d'Ana G. Aupí i Raquel Rei.

"Test de la vida real", documental compost per diversos vídeos on s'entrevista a activistes trans. En algunes entrevistes es vincula la crítica al binarisme amb la cura i l'àmbit laboral.

Cançons, poemes i altres recursos creatius:

Amparo Ochoa, cançó "La dona (se'n va la vida, companya)". Ens pot ajudar per reflexionar sobre el treball de cures.

Guillermo Anderson, cançó "La història de Manuelito". Manuelito es fa càrrec de la casa, per primera vegada. I, sembla que no és tan fàcil com ell pensava...

Emma Clit, còmic "No m'ho has demanat". Traduït per Eldiario.es a la seva secció micromasclismes.

Locas del coño, guia feminista pel repartiment de les tasques domèstiques. En www.locarconio.com

Colectivo La Colmena, Mesoamérica Resiste. Treball gràfic sobre l'impacte corporatiu i les resistències en Mesoamèrica.

